

Jankó Fruzsina

A pohár és a kehely. Egy erdélyi primor család keresztelői ajándékainak története*

A tárgyról bennünk élő tudás, az általuk őrzött emlékezet, valamint a technológiai ismereteink összekapcsolásával betekintést nyerhetünk az életet szabályozó kulturális gyakorlatokba. Kutatásom fókuszába két tárgyi emléket emeltem, amelyek különlegessége, hogy családi ereklyeként, apáról fiára hagyva, hosszú időn át megőrizték őket, és a ma is élő leszármazottak révén emlékezetük feltárhatóvá vált. Az 1655-ből származó pohár és az 1936-ból származó kehely is keresztelői ajándékként kerültek be a Zágoni Jankó család tulajdonába, és mára kegyeleti „helyekké” lényegültek. A pohár közel négyszáz esztendő. Története a 17. század végi Erdélybe, Székelyföldre vezet vissza, első tulajdonosa Zágoni Jankó Péter (1655–1690), a poháron Ianczo Pieter volt. A kehely a sok veszteséget hozó II. világháború túlélőjeként hordozza tulajdonosának, Zágoni Jankó András (1936–1944), Jankó Péter nyolcadik generációs unokájának tragédiáját. Mindkettő ma is részese a család életének; vitrinben, üveg mögött állva, csendesen a tisztelet, a szeretet és az emlékezet fontosságát hirdetik. Jelen tanulmány kulcs szereplőiként a múltban gyökerezve, forrásként a modern tudomány szolgálatába helyezve magukat várják a jövőt. Funkciójukat a valláshoz kötődő szakralitás határozza meg. A vizsgálataink során alkalmazott módszerek az irodalomkutatás, a terepmunka és az interjúzás volt.

Első lépésként bemutatom az elvégzett modern anyagvizsgálatok eredményeit. Kitérek az 17. század ötvmestereinek kézműves tevékenységére, és mindezt összevetem a 20. századra jellemző iparosodott folyamatokkal. Munkánk során egyházművészet-kutató és mérnök-fizikus szakemberek bevonásával elemeztük a tárgyak valószínű eredetét, illetve a gyártásukhoz kapcsolódó, mikroszkópos és röntgenfluoreszcenciás vizsgálatokban tapasztalt hasonlóságokat és különbségeket. A tanulmányban ismertetem a vizsgált időszakokban meghatározó történelmi háttérbe ágyazott családi legendákat, melyek feltárják a tárgyakhoz tartozó történeteket és első tulajdonosaik tragikus életútjában megjelenő sajátosságos és párhuzamos drámákat. Fennmaradt levéltári források, és a mai tulajdonossal, mint kulcsadatközlővel készített interjú elemzésével igyekszem rekonstruálni azt az attitűdöt, amely a valamikori ősokeket is jellemezte, és egyfajta „nemesi”

* Köszönöm Dr. P. Szalay Emőke címzetes egyetemi docensnek, a néprajztudomány kandidátusának, Dr. Szabó Sándor fizikus-anyagmérnöknek, Dr. Elek Jánosnak és a Science Port Kft.-nek, illetve a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének a szakmai segítségüket. Külön köszönetemet fejezem ki az interjúalanyoknak, Jankó Tamásnak és Mihály Imrének.

identitásként, szellemi örökségként ma is fellelhető. A tárgyak szerepe ma már átalakul: a család életében, erős érzelmi kötődéssel egyfajta szimbólumként, ikonként értelmeződnek, és ebben megnyilvánul az ősök iránti tisztelet, valamint a nemesi erények, a becsület és hit kifejeződési formái. A mélyinterjúban ennek a kapcsolatrendszernek a szegmensei jelennek meg, az emlékképek nyomán kirajzolódó egyéni szemszögből látott kép által. A kulturális örökségelemeknek mikroszinten, a családtagok emlékeiben őrzött lenyomatát hordozva a pohár és a kehely mindezt tovább örökíti generációról generációra. A tanulmány végén a mai keresztelői ajándékokra és szokásokra is kitérek. Napjainkban már nem jellemző a keresztelői ezüstpohár, kehely ajándékozása, de a szertartásokon megmaradt a keresztény hívők életében. Zágonban ma is őriz a katolikus egyház egy 18. századi kelyhet, mely a Zágoni Jankó család kápolnájából maradt fenn. Ma a megkeresztelt gyermeknek leggyakrabban keresztelői ruhát, kendőt, gyertyát, pénzt vagy játékot ajándékoznak.

TITKOK ŐRZŐI: A POHÁR ÉS A KEHELY

A tárgyak utáni nyomozást anyagtudományi és technológiai vonatkozású vizsgálatokkal kezdtem. Korukból és megjelenésükből arra lehetett következtetni, hogy vagy ezüst vagy ón tárgyról van szó. A 17. században és a 20. században is jellemzően ezekből az anyagokból készültek ezek a tárgytípusok. Mivel családi örökségben maradt használati tárgyról van szó, mindenképp a család véleménye érdekelt. A családi emlékezet szerint a pohár és a kehely is ezüst keresztelői ajándék (1–2. kép). A választ egyházművészet-kutató és anyagmérnök szakemberek segítségével igyekeztem pontosítani.

Az anyag sűrűségével kapcsolatos első informális vizsgálatok bizonytalan eredményeket hoztak, ami érthető, ha arra gondolunk, hogy valójában ötvözetekről van szó. Ebben az esetben viszont számos olyan életszerű megoldás jöhet szóba, ami hasonló sűrűségű végeredményt ad. Ez vezetett arra, hogy Röntgenfluoreszcencia (XRF)¹ segítségével is megvizsgáljuk a pohár és a kehely anyagi összetételét. A vizsgálathoz Olympus Delta Premium 2000 XRF spektrométert használtunk, a mérésekben a Science Port Kft. volt a segítségemre.² A röntgenfluoreszcencia analízis általánosan elterjedt roncsolásmentes vizsgálati módszer az elemek meghatározásához.³ Röntgensugárral gerjesztettük a vizsgált anyagot, aminek hatására a mintából karakterisztikus röntgen fotonok léptek ki. Mivel ezek energiája az adott atomra jellemző, jól meghatározott érték, ez alapján az anyag összetétele pontosan meghatározható. Az 1. ábrán láthatóak a jellemző

¹ Galbács 2012.

² További információ a honlapon: <https://www.scienceport.hu/#/services> (letöltés dátuma: 2024. augusztus 14.)

³ Záray 2016: 353–405.

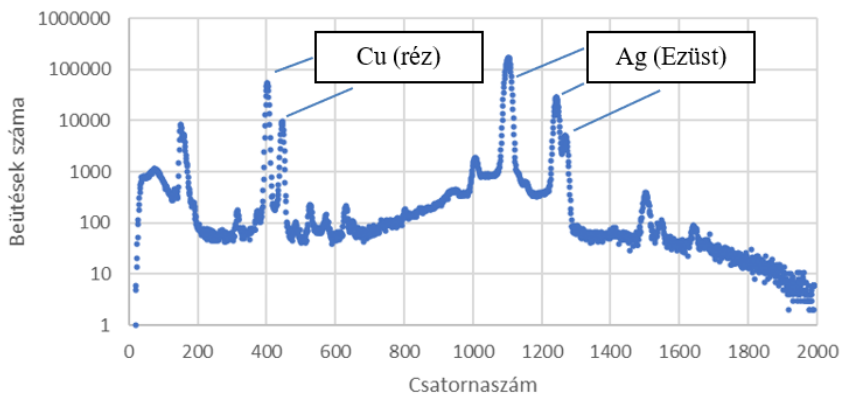
1–2. kép. A Zágoni Jankó család ereklyéi

Forrás: A szerző felvétele. Magántulajdon.

spektrum vonalak. A vízszintes tengely a csatornaszámok által meghatározott energiát, a függőleges tengely a tárgyak által kibocsátott fotonok számát mutatja.

1. ábra

Az ereklyék jellemző XRF csúcsai

Forrás: A szerző mérése a Science Port Kft. támogatásával.

A XRF spektrumban előforduló két legfontosabb vonal azt mutatja, hogy legnagyobb mennyiségben az ezüstre és a rézre jellemző fotonokat detektáltuk. Vagyis a két tárgy legnagyobb tömegszázalékban ezekből az elemekből áll.

Az 1. táblázatban a két tárgy anyagösszetételének részletes adatait olvashatjuk. Ezüst 76,9–78,1% közötti mennyiségben, míg réz jellemzően 18,5–21,1%-ban van a tárgyakban. Ezek mellett, nyomokban egyéb elemek is megjelennek.

1. táblázat

*A két ereklyében talált elemek feltüntetése tömegszázalékban,
a detektálás bizonytalanságával*

Kémiai elemek	Pohárban detektált mennyiség tömegszázalékban (m%)	Kehelyben dedektált mennyiség tömegszázalékban (m%)
Si (szilícium)	Nem detektálható	0.75 – 0.85
P (foszfor)	0,35 – 0,45	Nyomokban: < 0,1
S (kén)	Nem detektálható	0,85 – 0,95
Ti (titán)	Nyomokban: < 0,1	Nem detektálható
Cr (króm)	Nem detektálható	Nyomokban: < 0,1
Fe (vas)	Nyomokban: < 0,1	Nem detektálható
Cu (réz)	18,7 – 19,1	21 – 21,1
Zn (cink)	0,15 – 0,25	Nem detektálható
Ag (ezüst)	77,9 – 78,1	76,9 – 79,0
Cd (kadmium)	Nem detektálható	Nyomokban: < 0,1
Sb (antimon)	Nyomokban < 0,1	Nem detektálható
W (wolfram)	1,8 – 2	Nem detektálható
Pb (ólom)	0,7 – 0,8	Nyomokban: < 0,1

Forrás: Saját mérés a Science Port Kft. támogatásával.

A táblázat alapján látható, hogy mely elemeket tartalmazhatják az adott tárgyak, valóban ezüst ötvözetekről van szó. Mindkét tárgy nominálisan 80% ezüst és 20% réz összetételnek megfelelően készült. A kisebb eltérés az anyagban lévő egyéb szennyezőknek köszönhető. A pohárban a réz mennyisége minimálisan kevesebb, a nyomokban fellelhető egyéb ötvözők, szennyezők mennyisége minimálisan nagyobb. Az ilyen összetételű tárgyakat a mindennapi gyakorlat során jellemzően már ezüst tárgyaknak hívjuk. A fenti összetételnek megfelelő nyersanyag beszerzésével kapcsolatban kevés írott információ áll fenn. Az Európában elérhető egyéb ezüst alapanyagok (Sterling ezüst, Zolotnik ezüst) többnyire tisztábbak voltak. Nem tűnik túl életszerűnek, de elvben a tengeren túlról, az amerikai kontinensről érkezhetett ilyen összetétel. A legvalószínűbb az, hogy a pohár erdélyi ércbányákból származó ezüsből készült. Brassó vidékén, a zernesti hegyekben már a legrégebb időkben is bányásztak aranyat és különösen ezüstöt.

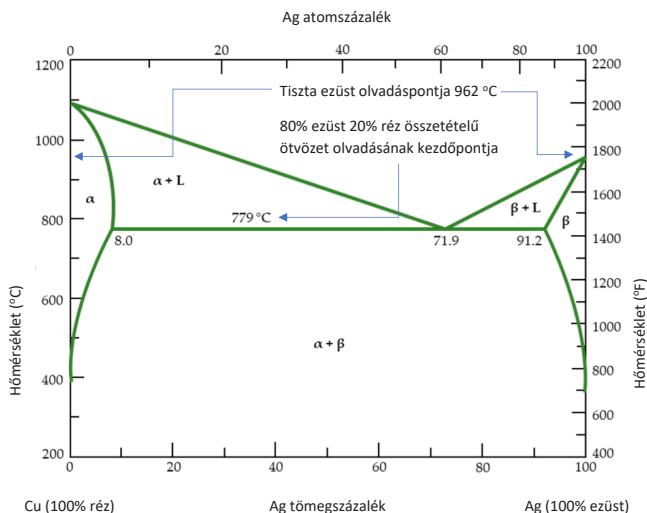
A kehely a 20. században feltehetően Budapesten került megvásárlásra az 1930-as években. Az alapanyag forrása bizonytalanabb, nem kizárt, hogy Sterling ezüst és réz tudatos összekeverésével alakították ki az ötvözetet.

2. ábra

Az ezüst-réz ötvözet kétalkotós állapotábrája

Forrás: Efimova 2024:

456.

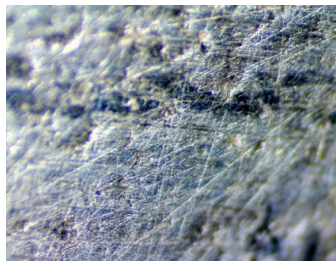

A gyártástechnológia precízebb, pontosabb, gépesítettebb, mint a pohár esetén, valószínűsíthető tehát, hogy maga az alapanyag is későbbi keletű. Mind a két tárgy ezüst-réz ötvözet. Ez a tiszta ezüst tárgyakhoz képest három szempontból is előnyös: egyrészt már alacsonyabb hőmérsékleten is megömleszthető, megmunkálható, másrészt az elkészült tárgy szívósabb, ellenállóbb a mindennapi használat mechanikai behatásaival szemben, és egyben olcsóbb is. Lehetséges, hogy az alapanyagot eredetileg is ilyen összetételben bányászták, nem kizárt azonban, hogy a tiszta ezüst nyersanyagból indultak ki, amit rézzel ötvöztek. Az ezüst-réz kétalkotós ötvözet állapotábráján (2. ábra) látható, hogy az összetétel függvényében hogyan változik az olvadáspont, a szövetszerkezet és a felületi struktúra. A technológiai és anyagtudományi finomabb részletek tekintetében a nyomokban megjelenő további ötvözők is szerepet játszhatnak, azonban a sarokpontok jól láthatóak a kétalkotós ábrán, és az ehhez kapcsolódó vizsgálatok alapján.

A tiszta ezüst olvadáspontja 960,5 °C. Puha, a többi gyakorlati fémhez képest relatíve nagy mértékben nyújtható, kis szakítószilárdságú anyag. Ez alkalmasá teszi arra, hogy finoman megmunkált, akár kézi eszközökkel is precízen kidolgozott tárgyakat, ékszereket készítsenek belőle, azonban a fent írt hőmérséklet és az anyag lágy, könnyen deformálódó jellege hátránnyal is jár. Magas hőmérsékletet kisipari eszközökkel nem mindig egyszerű létrehozni, különösen, ha nagyobb, nem ékszer, vagy szokásos érme méretű tárgyakat akarunk megmunkálni, illetve, ha ebből a kevésbé tartós, túlságosan lágy anyagból mindennapi használatra készül a tárgy, akkor sérülékennyé válik.

Ha tiszta ezüst helyett az általunk vizsgált pohárnak és kehelynek megfelelő összetételű anyagot használunk, változik az olvadáspont. A 2. ábrán látható, hogy az ötvözet 779 °C-on kezd el megolvadni. Ez 183 °C fokkal kevesebb, mint a tiszta ezüst olvadáspontja, ami 962 °C.

A megszilárdulás során keverék fázis alakul ki. A keverék fázis miatt a felületen mikroszkopikus, egyes esetekben esetleg szemmel is jól látható, rézben dús, később, a használat során patinás jellegű kiválások, mintázatok alakulhatnak ki. Az ötvözetnek alacsonyabb az olvadáspontja, mint a tiszta ezüsté. A keménysége 223%-kal, a szakítási feszültsége pedig 230%-kal növekszik ahhoz képest. Emiatt az ötvözetből készített tárgyak a mindennapi használatra alkalmasabbak, kevésbé deformálódnak, ellenállóbbak a mechanikai behatásokkal szemben. Az előbbieket mellett a tárgy nyújthatósága csak 46%-kal csökken, így az egyébként mechanikusan tartós anyag akár kézi eszközökkel is jól megmunkálható lesz. Mindezen adatok alapján érzékelhető, hogy tartós és időtálló anyagról van szó, amely olcsóbb mint a tiszta ezüst.

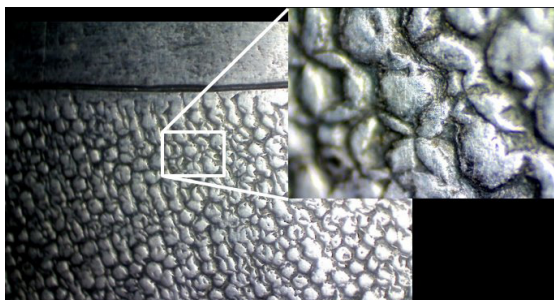

3. kép. Felületi kiválás a pohár felszínén

Forrás: A szerző saját felvétele a Debreceni Egyetem támogatásával. Magántulajdon.

A feltüntetett változások egy használati tárgy készítése során gyakorlati előnnyel járnak, ezért érthető, hogy ahogyan napjainkban, úgy az 1600-as években is gyakran alkalmazták a 80% ezüst és 20% réz közeli összetételű ötvözeteket. Az anyag megmunkálása során akár díszes felületi struktúrákat is ki lehetett alakítani. A 3. képen a pohár felületéről láthatunk egy kis darabkát, ahol jól megfigyelhetjük az ezüst felületen kivált sötétebb, kissé patinás területet. A mikroszkóp segítségével készített fényképen jól tetten érhető az inhomogén struktúra, a sötétebb és világosabb tartományok megléte.

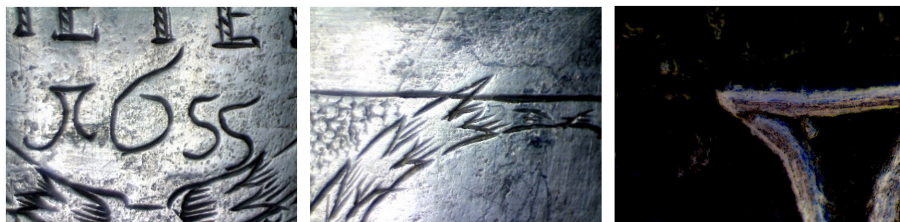
Az 1936-ra datált kehely esztergával készült, a forma kialakítását több lépésös melegítéssel, hűtéssel és speciális formájú, feltehetően acélból készült mintadarabra való ráillesztéssel végezheték. A korábbi keltezésű, 1655 feliratú pohár esetében egy sokkal szabálytalanabb alakzatot látunk. Feltehetően itt is több lépésös melegítés, lágyítás történt, és a lágyítási folyamatok között valószínűleg fából vagy fémből készült ütőszablonra speciális fa és fém ütőfejjel ellátott szerszámokkal formázhatták a poharat. Az ütőszerszám mintázatának lenyomata adja a pohár felületének díszes, apró göböcskékből álló mintázatát. A 4. képen látható a kézi szerszámokkal kialakított díszítés a pohár felületén, amely tapintásra hasonlít a cápa bőréhez.

4. kép. Cápas mintázat a pohár felszínén

Forrás: A szerző saját felvétele a Debreceni Egyetem támogatásával. Magántulajdon.

Mind a két tárgyat három részből készítették. Nemcsak a felület, hanem

5–7. kép. Kézi véséssel kialakított számok, virágdíszítés a pohár felületén

Forrás: A szerző saját felvétele a Debreceni Egyetem támogatásával. Magántulajdon.

a szöveg és a számok kialakítása is kézi szerszámokkal történhetett, mindkét tárgy esetében. Az 5–7. kép néhány ide vonatkozó, mikroszkóppal készült fotó. A minták, betűk, számok véséssel készülhettek, amelyhez néhány, erre a célra készült szerszámot használt a mester. Speciális szerszámok egymás után használt kombinációival alakíthatta ki a bonyolultabb mintázatokat.

Jól kivehető a vésés alatt kialakuló mikroszkopikus struktúra. Ez feltehetően részben a szerszám szabálytalanságainak, részben az anyagi minőség inhomogenitásának köszönhető. Az idő előrehaladtával a fenti szabálytalanságok egyre kevésbé jelentek meg. A betűk, számok, díszítések a később készült kelyhen már szabályosabbak, precízebbek.

Az 8. képen kifinomult, 500 mikron nagyságrendű finom kört láthatunk, benne kisebb cseppszerű alakzatokkal, a kelyhen lévő koronamintázat csúcsán. Jól kivehető a felület összetett, inhomogén jellege. Ez a korábban említett fázis kiválások, majd azok későbbi felületi oxidációja, öregedése, további szegregációja miatt alakulhatott ki.

A kehely és a pohár gyakorlati kialakításával kapcsolatos anyagtudományi és technológiai információk lényegesek a korokra jellemző technológiai viszonyoknak és az iparos tevékenységeknek, azaz a mindennapi ötvösmunkák jellegének megértéséhez. Ezzel párhuzamosan még bővebb, étellel teli és egyben drámai képet kapunk az ide kötődő világról, amennyiben a poharak készítőinek munkáit, valamint használóinak, tulajdonosainak világát és körülményeit is görcső alá vesszük.

8. kép. Az 1936-os keltezésű kelyhen látható díszítés mikroszkópos felvétele

Forrás: A szerző saját felvétele a Debreceni Egyetem támogatásával. Magántulajdon.

9. kép. Véssett felirat a poháron

Forrás: A szerző felvétele. Magántulajdon.

kényelmesen kézbe vehető, formája szerint belesimul a tenyérbe. Ez az úgynevezett cápás vagy cápázott pohár, mely a 17. században gyakran megjelenő, egyszerűbb, szerényebb díszítésű forma volt.⁴ Készítése során a poncolószerszámmal beütögték a mintát az anyagba, ami rücskös felületet eredményezett. Az edények esetében a felirat évszáma megadja azt az évet, amely dátum után már nem készülhetett a tárgy, ám arra vonatkozóan, hogy pontosan melyik évben alkothatták, nincsenek biztos adataink. A belevéssett felirat sok információt közöl. A stilizált babérlevelekből álló olaszkoszorúban a név valódi titkokat rejt: Ianczo(ó) Pieter, aki valójában Jankó Péter (Zágoni Jankó Péter, 1655–1690). Mikroszkóp alatt jól látható, hogy a név első három betűje ugyanazzal a technikával, írásmóddal lett belevésve az anyagba, míg a „cz” betűk mögött ott van egy halványan megjelenő „k” betű és az „o” betű felett is van egy ékezet, kissé elcsúszva. A 9. képen jól látható a poháron lévő felirat. A betűk alapján valószínűsíthető, hogy a tárgy nem magyar ötvös mester munkája, a „cz” betűk mögötti halvány „k” és a „czo” betűk eltérő stílusa is szembetűnő a név többi részéhez képest.

Mindez számtalan kérdést vet fel, amelyek megválaszolására csak sejtéseink vannak, mert feljegyzések nem állnak rendelkezésre. A név idegen eredetű feliratának több magyarázata lehet: elképzelhető, hogy volt kötődés a szászokhoz, akár rokonsági szállal is, ám ami ennél valószínűbb, hogy talán a poharat készítő mester vagy inasa volt szász vagy német, esetleg németalföldi származású. A Jankó család neve az 1723. évben datált, Zágonban ma is őrzött kelyhen is így szerepel. „A kehely talpának belső felén lévő felirat: CALIX CAPEL: ZAGON: FRAN: IAN: 1723. Kápolna Kehely: Zágoni Jankó Ferenc, 1723.”⁵ A „j” betűt gyakran írták „i” betűvel, a rövidítés a János, Jan, Ian a Jankó megfelelője. A „Pieter” írásmód manapság Hollandiában és Belgium flamand régióiban jellemző. Feltételezhetően németalföldi vagy habán ötvösök hozhatták magukkal ezt az írásmódot.

⁴ P. Szalay 2019: 25.

⁵ Tüdös S. 2018: 151.

ÖTVÖSMESTERSÉG ÉS IPARMŰVÉSZET

A pohár és a kehely igen változatos formájú ötvösművek. A két tárgy ezüstön sötétszürke patinás. Különbségek a formában és az elkészítésben is vannak, külső megjelenésük eltérő.

A pohár láthatóan kézzel gondosan megmunkált asztali edény, kézműves termék. Három részből áll: a szájrperem és a talp keskeny sávjai közt a cápázott palást helyezkedik el. A fogása szerint

A Jankó család pohara valószínűleg nem pohársorozat darabja volt, mert erre utaló vésett sorszám és beütött mesterjegy sem található rajta. A céhmester ellenőrző jele is elmaradt. Ennek oka akár az is lehetett, hogy a tárgyat készítő mester és a család közeli vagy bizalmas kapcsolatban álltak. A pohár valószínűleg egyedi megrendelésre készülhetett, a családban máig élő hagyomány szerint keresztelői ajándék volt. Műfajának jellegzetes reprezentánsa, szinte minden nemesi háztartásban előfordult hasonló a 17–18. században, egyedivé a belevésett felirat által vált. Ez időben Erdélyben a fejedelmi udvar hatására a luxus megjelent a kisebb nemesi kúriákban is, melyek gyakran készítették ezüsből asztalkészletet, poharakat maguknak. Több fennmaradt írásos dokumentum is azt támasztja alá, hogy a Brassó környéki nemesi házaknál a cápázott poharak használata terjedt el a leginkább: „Apor Péter leírja, hogy Erdély férfiai lenézték azt, aki a bort kristályból, vagy üveg pohárból itta. Bethlen Gergely csúfot üzött Mikes Mihályból, mikor az húzódozott az italozástól s azzal gyanúsította, hogy talán kristályból akarna inni. Általábanvéve azt tartották, amit Rainer Márton kolozsvári hadnagy, hogy az fenesi bor ónkannából jó.”⁶ Bár bizonyítékunk nincs rá, akár az is előfordulhatott, hogy a poharat egy szász kézműves adta a Jankó családnak, ajándékként.

A stílusegység jellemző volt az ötvösségben, a kölcsönhatás folytán a szász ötvösök műveit gyakran nehéz megkülönböztetni a magyarokétól. A magyar ötvösség két fő centruma Kolozsvár és Marosvásárhely, a szászoké Nagyszeben és Brassó volt. Az előbbi városok ötvöscéheiben csaknem kivétel nélkül magyarok foglaltak helyet, az utóbbiakban pedig szászok. A kölcsönös kapcsolatok bizonyítéka a sok közös forma, valamint az a körülmény, hogy a magyarok és szászok egyaránt dolgoztak a fejedelmi udvar számára, és használták a magyar és a német vésett feliratokat is. A szászok német nyelvű céhirataiban nem ritkán találunk magyar, a magyarokéban pedig német ötvöstechnikai kifejezéseket. „Trébeléssel, vésséssel és poncolással a legkülönbözőbb felületi hatásokat érték el, technikai eljárás szerint megkülönböztethetünk a lefolyó cseppekkel kivert úgynevezett verejtékes poharakat, a hullámosan vésett »gyapjas poharakat«, a sűrűn poncolt úgynevezett cápás poharakat, melyek mind igen kedvelt típusok voltak.”⁷

A 17. századot az ötvösség fénykorának is nevezhetjük, a tárgyak vagy a felirataik leginkább megrendelésre készültek. A művészet ez időben lassan mesterségre fordult, és a munkák egyre inkább tudást és jártasságot igényeltek. 1691-ből fennmaradt céhtagok jegyzékéből látható, hogy a céhben összesen 36 mester és 14 legény dolgozott.⁸ Alig volt stíluskülönbség az erdélyi és egyéb magyarországi ötvösség között, a barokk stílus égisze alatt alkotó hazai ötvösművészek rendkívül magas színvonalú munkákkal írták be nevüket a magyar ötvösművészet történetébe. Többek között például Hann Sebestyén, aki a domborítás egyedülállóan kimagasló egyénisége volt.⁹ Kecskeméti W. Péter ötvös az 1660–1671-ből ránk

⁶ Kampis 1936: 529.

⁷ Gyárfás 1912: 254.

⁸ Gyárfás 1912: 28.

⁹ Kőszeghy 1936: 133.

10–11. kép. *A pohárbelső és az illesztés kivitelezése*

Forrás: A szerző felvétele. Magántulajdon.

maradt jegyzeteiben 241, a társaitól hallott vagy maga által is kipróbált, úgynevezett „recept”-et írt le. Aranyfényezésre húsz szert ismert, jó forrasztói voltak, és egy kő-ragasztószert is feljegyzett: „Végý oltatlan meszet, ecetet, sót, tyukmony [tojás] fejerít, törd öszve erőssen, jól öszve enyvezheted az követ vélle. Brassóban láttam, hogy az követ ekképpen enyvezték öszve.”¹⁰

A 10–11. képen a pohárbelsőt és a pohárrészek illesztési felületét láthatjuk. A poharat készítő ötvös ügyes kezét dicséri, hogy a tárgy belseje is különösen szépen eldolgozott, sima és fényes. A forrasztás és illesztés helye a belső és külső felületen csak keresgélés után látható, tapintható.

Az iparművészet, mint fogalom a 19. század folyamán alakult ki. A század végétől a nagyipari tömeggyártással szemben kellett meghatároznia magát.¹¹ Az iparművészet feladata az emberi környezetben fellelhető tárgyi kultúra megteremtése. A hagyományos osztályozás szerinti iparművészet, vagy más néven alkalmazott művészet mindig is nagyon sokrétű, nehezen meghatározható fogalom volt.¹² A kifejezés két szó összekapcsolásával jött létre, s arra utal, hogy az ipar az ember környezetében gyakorlati célokra szánt tárgyakat, eszközöket állít elő, s azokat a művészet eszközeivel, az alkotás folyamatában az ember a neki tetsző módon átalakítja. Emellett gyűjtőfogalom is, amelyet annak a tevékenységnek a megnevezésére használnak, amellyel használati és dísz tárgyakat művészi igény-nyel és technikával hoznak létre.¹³

A KEHELY MINT A MODERN GYÁRIPAR TERMÉKE

A kehely a 20. század gyáripari terméke. Formája szerint három részből áll: ezek a talp, a szár és a folyadéktartó rész a tetején. Karcsú, szolid, kecses megjelenésű.

¹⁰ Ballagi 1884: 51.

¹¹ P. Szalay 2012: 13.

¹² Koczogh 1978: 372.

¹³ P. Szalay 2012: 14.

12–13. kép. A kehely felirata, szára és a rajta lévő nádusz
 Forrás: A szerző felvétele. Magántulajdon.

Ez a kehelytípus az 1920-as és az 1930-as években divatos formának számított a polgári családok körében. Hitelesítő jegy, az ezüst tárgyakon gyakran szereplő dianafejes jelzés nem szerepel rajta. A felirat: *Andriska 1936. IV. 16.* A kelyhen szereplő Andriska Zágoni Jankó András (1936–1944) Zágoni Jankó Péter lezármazottja, aki családjával Budapesten élt, ezért feltételezhető, hogy a kelyhet ott vásárolták és gravíroztatták neki. A rajta szereplő korona a nemesség jelképe, igen gyakori volt azoknál a családoknál, ahol még a 20. században is élt a nemesi öntudat.

A 12–13. képen a kehely felirata olvasható, illetve látható a szár középső részén található nádusz, az úgynevezett szárcsomó, amely biztosította a stabilabb fogást.

A tárgyak mindig magukon hordozzák az alkotójuk és a kor stílusjegyeit. Az ember minden korban megteremti az őt körülvevő anyagi kultúrát, amelyből visszakövetkeztethetünk az alkotó és felhasználó erkölcsi, szellemi értékrendjére is. A tárgyak fizikai, készítési és születési körülményeinek feltárása mellett, azoknak az emberek életében játszott szerepének, történetének, vagyis a tárgy és ember kapcsolatának is rendkívüli jelentősége van. Nagyon érdekes és fontos a tárgyak társadalmi jelentése, különösen társadalmi megkülönböztető funkciója.¹⁴ Mindez igen lényeges annak megértése szempontjából, hogy milyen érzelmek, értékek kapcsolódnak a tárgyakhoz. Ennek segítségével rekonstruálni tudjuk az adott korszak társadalmi, technikai, ízlésbeli, szellemi, értelmi és érzelmi állapotát.¹⁵ A rekonstrukció több részből áll: az előzőekben leírt műszaki, mérnöki vizsgálatok, a társadalmi-történelmi kitekintés, illetve a család tárgyakhoz kapcsolódó érzelmi és lelki megnyilvánulásai. Igyekeztem ennek is utánajárni, mégpedig fennmaradt levéltári források és az egyik ma élő tulajdonos segítségével. A családi

¹⁴ Granasztói 2002: 137.

¹⁵ P. Szalay 2012: 13.

történetek alapján feltárhatóvá vált a tárgyak által őrzött emlékezet és a hozzájuk köthető nemesi identitástudat.

A POHÁR ÉS A KEHELY TÖRTÉNETE

Egy család élete mindig a társadalom szövetébe beágyazottan zajlik. A Zágoni Jankó család történetei az 1600-as évekig vezetnek vissza, Zágonba. Zágon Székelyföld déli-keleti határvidékén, a Havasalján, a történelmi Háromszék területén fekvő település.¹⁶ Községközpont, ma Papolc faluval egy közigazgatási egységet alkot.

A család közel háromszáz évig élt Erdélyben, az ősei szülőföldjén. Zágoni Jankó András és családja Trianon után – feltehetően az üldöztetéstől tartva – menekült át Magyarországra. A gyermekek iskolai tanulmányaikat már itt végezték, ezért a család életéhez kapcsolódó történelmi háttér a múlt század viszonylatában már a magyarországi eseményekhez igazodik. A családi hagyatékban megmaradt, illetve a levéltárakban őrzött hivatalos dokumentumokban szereplő adatok alapján nyomon követtem a családi kapcsolódásokat. Az alább olvasható részletezésben I. Janczó (Jankó) Péter az első és Jankó Tamás az utolsó leszármazottként szerepelnek. A családnévben szereplő „Zágoni” előnév Zágoni Jankó Domokos-Szabolccsal (1940–2020) bezárólag négyszáz éven át szerepelt.

A fennmaradt oklevelek és rendi jegyzőkönyvek alapján a Zágonban élt Jankó család 1602-ben székely primor oklevelet kapott,¹⁷ amelyet 1867-ig – a rendi kiváltság elvesztéséig – megtartott. A 17. században a primorok szervezték a székely közösségek katonai és gazdasági ügyeit.¹⁸ A kutatási anyagok javarészt a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárból¹⁹ származnak, emellett kiemelt forrás volt a *Zágón monográfiája* című kötet és a *Székely Oklevéltár*.²⁰

A pohár, útja során, apáról fiúra öröklődött, a kehely a testvérekre szállt. A pohár első tulajdonosa, III. Primor Zágoni Jankó Péter 1655-ben született. A poharat keresztelői ajándékként kaphatta. Péter felmenői primorként szervezték a közösség gazdasági ügyeit, bírói és kiemeltebb társadalmi feladatokat láttak el. Édesapja II. Primor Zágoni Jankó Péter, nagyapja Zágoni Jankó Boldizsár orbai székbíró, Péchi Simon kancellár pohárnoka volt.²¹ Noha a pohár az ezüst tárgyak között az egyszerűbb, szerényebb kategóriába sorolható, ilyen keresztelői ajándékokat többnyire mégis csak a jobb módú, nemesi családok engedhettek

¹⁶ Kisgyörgy 2018: 9.

¹⁷ Ákosfalvi Szilágyi 1938.

¹⁸ Balogh 2017: 157.

¹⁹ SÁL Fond 65.

²⁰ Barabás (szerk.) 1934.

²¹ Tüdős S. 2018: 34.

meg maguknak.²² Felnövekedvén Péter megnősült, feleségül vette Domokos Zsuzsannát, és hét gyermekük született.

Az elsőszülött fiú az 1694-ben született I. Primor Zágoni Jankó Ferenc volt. Vitte tovább a primori kiváltságokat és feltehetően Péter halála után ő vigyázott a pohárra. A tárgy drámai események tanúja volt. Péter valószínűleg nem békében, tisztos öregkorban halt meg, hanem áldozatul esett a korra jellemző véres történelmi eseményeknek.

Zágóban, 1690-ben drámai esemény zajlott, erről Cs. Bogáts Dénes történész is írt a *Zágon 1690. évi feldúlása és következményei* című tanulmányában, amely az *Erdélyi Múzeum* 1941-es kiadványában jelent meg.²³ Itt csak néhány, a Jankókra vonatkozó részletre térek ki. Cserei Mihály magyar nyelven megírt emlékirataiban, melynek címe *Erdély históriája* vagy *Erdély története*, rögzítette a korabeli eseményeket.²⁴ Naplójában Cserei nagyon szemléletesen mutatja be a 17. század második felének, illetve a 18. század elejének történéseit. A történetíró 1709 és 1712 között Brassóban jegyezte le az alábbi visszaemlékezést:

„Veterani generált két regimenttel Háromszéken hadta vala, hogy Thökölyre vigyázzon. Mikes Pál azt tudván, nem mere feljebb menni, hanem éca Zágóban érkező Jankó Boldizsárt, kire neheztelt, mert nem igen akart azelőtt is cedálni Mikes Pálnak, resolutus ember lévén, a házánál megkapatván, ördögi kegyetlenséggel a nagy becsületes embert kapujára felakasztatja, Jankó Tamást pedig és Vajna Orbánt egyben vagdaltatja, Jankó Péter elszaladván, mindenét felprédáltatja. Ott kótyavatelik [...] fel azoknak az ártatlan főembereknek egyetmásait.”²⁵

Az idézetben szereplő „felprédáltatja” kifejezés arra utal, hogy sok tárgyat elko-boztak, eltulajdonítottak, valószínűleg egy részét elárverezhették.²⁶ A pohár azonban valamilyen csoda folytán, ebből a korból egyedülként, mégis a család tulajdonában maradt. Az események után a Jankó család státusza, élete is gyökeresen megváltozott. Hamarosan el is költöztek a településről. Magát Pétert – a mai emlékezet szerint – néhány nappal később a Jankó család birtokához tartozó erdőben kínozhatták halálra. A Jankó család valamikori birtokához tartozó erdő rész őrzi egykori tulajdonosának nevét, ezt a területet ma Jankó Péter erdőrésznek nevezik.

A pohár apáról fiára hagyva vált a családi események néma tanújává, mára a családi emlékezet tárgyi jelképévé. Ferenc másodszülött fia, IV. Primor Zágoni Jankó Péter lett a pohár következő őrzője. Ő a keresztlevél tanúsága szerint 1732. október 21-én született, utolsóként Zágóban. Fia, a pohár következő gazdája, I. Primor Zágoni Jankó András már Peselneken látott napvilágot, 1772. február 4-én. Az elsőszülött fia, I. Primor Zágoni Jankó István Lajos Dénes 1815-ben

²² Nagy 1859: 299.

²³ Cs. Bogáts 1941: 311.

²⁴ Cs. Bogáts 1941: 311.

²⁵ Cs. Bogáts 1941: 311.

²⁶ Nagy 1859: 300.

született és Torján élt. Fia, II. Zágoni Jankó András (1859–1935) élete földrajzi szempontból meglehetősen változatos volt: Peselneken született, 1894-ben Szerdahelyen házasodott meg, majd az I. világháborút követően, feltehetően az üldözötteséktől és megtorlásoktól tartva, Magyarországra menekült a családjával. Az idők során a családnévben szereplő Primor majd később a Zágoni előtagok is fokozatosan kikoptak. A Primor előtag, ahogy általában a nemesi cím használata is, a 19. század végére és a 20. század elejére a társadalmi és politikai változások következtében fokozatosan megszűnt.²⁷

Zágoni Jankó István (1901–1976) életének jelentős részét már Debrecenben élte le. Az ő gyermekei András, Domokos-Szabolcs, és Tamás. A poharat István őrizte meg, majd az ő elsőszülött fia, Andriska lett a családi ereklyévé lényegült ezüst tárgy várományosa. Andriska 1936-ban született. Miközben a család egyre távolabb került a zágoni, egykori fészektől, és a primori rang is elvesztette hivatalos szerepét, valami mégis megmaradt az ősök lelkiségéből, az élet és a nemesi erények tiszteletéből. Ennek részeként a család ezen ágában megmaradt az a szokás is, hogy keresztelőkor ezüst keresztelői kelyhet ajándékoznak a gyermeknek. Feltételezhető, hogy ez minden korábbi generáció esetén is megtörtént, bár további tárgyi emlékek nem maradtak a család tulajdonában. A II. világháború előtt Andriska a nemesi családnál jellemző, a korszellemnek megfelelő kelyhet kapott. A kehely nem egyedi kézműves, hanem egyedileg gravírozott gépipari termék. Ekkor kezdődött el a család számára az ezüst pohárhoz hasonlóan szintén igen fontos, ikonikus tárgy útja. Ikonikus, hiszen a családi öntudatot, összetartozást és erényeket szimbolizálja, és a pohárhoz hasonlóan egy tragédia néma tanúja.

Zágoni Jankó András, Andriska (1936–1944) rövid élete tragikus körülmények közt ért véget. Történetét testvére, az 1945-ben született Jankó Tamás mesélte el. Elmondása alapján Andriska a „boldog békeidőkben” született. Az értelmiségi család széles ismerősi körrel rendelkezett. Barátaik között voltak orvosok, jogászok, ügyvédek, mérnökök.

„Rendszeresen összejártak, megbeszélték a mindennapok eseményeit, a világ kisebb-nagyobb dolgait úgy, mint ahogy azt egy baráti társaságban teszik az emberek. Aztán kitört a háború, és a barátok most már akár az életüket bízták egymásra. A vidám baráti beszélgetések átalakultak. Súlyos dolgokról döntöttek, nehéz, veszélyes dolgokban igyekeztek egymásnak segíteni.”²⁸

1944. áprilisában Andriska megbetegedett, az elmondások szerint a nehezen már túl volt, de erősödnie kellett, talpra kellett állnia. Az orvos barátoknak sikerült egy nehezen beszerezhető vakcinához jutni. A vakcina azonban fertőzött volt, és a beadása után Andriska néhány órán belül meghalt. A kehely örökre emlékezteti a családot Andriska tragédiájára és a háború értelmetlen szörnyűségeire.

²⁷ Görög 1935.

²⁸ Interjú Jankó Tamással 2024. április 6-án, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

A POHÁR ÉS A KEHELY MAI EMLÉKEZETE, A CSALÁD KÖTŐDÉSE A TÁRGYAKHOZ NAPJAINKBAN

A két tárgy napjainkig a család tulajdonában maradt. Jankó Tamással 2024-ben készítettem interjút, amelynek elemzése során, a családi történetek alapján, a tárgyakhoz kapcsolódó emlékezetet és a nemesi identitástudat szegmenseit ismertetem.

Az adatközlő életében a 20. századi események, a világháborúk hatása erősen jelen van, és már a születésének körülményeit is meghatározta.

„Amikor születtem, nem volt a legszerencésebb időszak, mert Miskolcon pontosan abban az időben haladt át a front. A születésem után még néhány évig Miskolcon éltünk, azt követően édesapám állást kapott Debrecenben, egy mezőgazdasági jellegű hivatalnál és így költöztünk Debrecenbe. Sokat utaztunk, kerestük a biztonságos megélhetést nyújtó helyet és környezetet. A család összeszedte a számára nélkülözhetetlen, fontos értékeket, ingóságokat. Igyekeztünk mindenre vigyázni. A pohár és a kehely is ide tartozott. Vigyázni kellett rá. Ekkor még gyermek voltam. Elsősorban édesapám, édesanyám szervezte az utakat. Én fokozatosan ébredtem tudatára annak, hogy mi történik körülöttem. A pohár és a kehely is fokozatosan nyert értelmet a számomra.”²⁹

A pohár és a kehely ikonikus tárgyak, egyszerre több jelentéssel bírnak. Jelenik az erdélyi szülőházát, a család gyökereire való emlékezést, az ősök tisztelését. Szorosan kapcsolódnak az emberi, erkölcsi értékekhez. Szimbolizálják a nemesi öntudatot, az erkölcsi és humánus értelemben vett nemes élethez való tudatos és érzelmekkel teli ragaszkodást. Jankó Tamás elbeszélése alapján mindez egybecseng, koherens egységet alkot, számára Erdély és az „ősi föld” szorosan összefügg az emberi értékekkel és a családi öntudattal együtt élő drámákkal, a nehézségekkel, az elmúlással és az újrakezdéssel is.

„Édesapám családja eredendően Erdélyből származik, apai nagyapámék családotól a trianoni események után hagyták el az őshazát, és mindenüket odahagyva települtek át a mai Magyarországra. A családfa kutatásával az apai nagybátyám is foglalkozott, aki ügyvéd volt. A családi emlékezet és a talált dokumentumok adatai alapján ma már tudjuk, hogy a családjunk székely, primori rangú, nemesi család, Zágoni előnévvel, ami a testvéremmel bezárólag több mint háromszáz éven át használatban volt. A családfát az 1600-as évek legelejéig sikerült visszavezetni, a legrégebbi fellelhető ős Zágoni Jankó Péter, aki 1614-ben királybírói kinevezést kapott. Minderre és mindenre, amit ez jelent, hogy tudomásom szerint primorként köztisztviselőként állt, szervezte a rábízott emberek boldogulását, bíróként vagy jogászként örködött az emberi humánus értékei felett, nagyon büszke vagyok. Igen. A pohár és a kehely,

²⁹ Interjú Jankó Tamással 2024. április 6-án, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

fokozatosan valami ilyesmit is jelentett a számomra. És persze egyre inkább izgatott, hogy mi a két tárgy története, és ezzel párhuzamosan, hogy mi a családunk eredete. Talán... mi a családunk... küldetése?”³⁰

Az interjúban tetten érhető, hogy a két tárgy hogyan lesz a családi múlt szimbóluma. Az interjú kiemelt részében az alany vall arról, hogy a pohár és a kehely mennyiben tartozik hozzá a család önazonosságához, identitásának meghatározásához. Ezek megjelenése a hétköznapiakban, a mindennapok eseményeiben is erősen jelen van. A tárgyak szerepe és a hozzájuk való kötődés igen szoros érzelmi kapcsolat a családtagok lelkében. Ezek jelképezik az általános emberi értékeket, a kitartást, az odaadást, az ősök tiszteletét, a szeretetet, az emberséget és a családi összetartást.

„Nem közönséges használati tárgyról van szó. Persze, a pohár olyan, mint egy közönséges ivópohár, némi régies díszítéssel. A kehely sem cizellált, agyondíszített csillogó ékszer. Elég sok ilyen jellegű kelyhet látni. Vagy lehetett látni annak idején. Valaki azt mondta, divatos volt. Közben azt sem tudtuk, hogy ezüst vagy ón. Volt ebben némi bizonytalanság, mint ahogy abban is, hogy eredetileg keresztelői ajándékok lehettek. Hogy mégis mit csinálunk egy ilyen, illetve két ilyen tárggyal? Hát, sok mindent. Önmagában, amikor menekítjük, és minden egyes költözésnél figyelünk rá, hogy a két tárgy el ne vesszen. Az már kiemelt a számomra, hogy fontosak. Nem azért, mert ezüst, vagy mint történelmi tárgy különleges, vagy drága, hanem mindig is éreztem, hogy van benne valami más. Ez a más, valami olyasmi, mint a családi öntudat. Vagy az emberség. A nemesség és az emberség, az erő és a primori rang. Nevezzük, talán nem teljesen ide illő szóval rangnak. Szóval mindez, miközben felnővekedtem, számomra egyre inkább összefüggött. A poharat és kelyhet vigyáztuk, de nem használtuk nap mint nap. Ikonná és jelképpé váltak. Élő, csendes tanújává az elmúlt évszázadok eseményeinek és drámáinak. Vitrinben tartottuk. És tartjuk a mai napig. Békésen megférnek egymás mellett. Önmagában az, hogy nap mint nap rátekinthet az ember, vagy hogy tudja, hogy léteznek, már erőt ad és megnyugtat. Aztán amikor valami jeles esemény következik, elővesszük. Halottak napja alkalmával, vagy Andriska születésnapján. Amikor Domira [Domokos-Szabolcs]emlékezünk, mécesst gyűjtünk. Elővesszük a poharat és a kelyhet, beletesszük a mécesst, és meggyújtjuk. Nem, nem teszünk vele sok mindent. Ezek nem olyan tárgyak. Némán vannak jelen az életünkben, de annál jelentőségtelegebben. A poháron vannak ütésnyomok, vagy ilyen hibák. Hm. Néha elgondolkodom, hogy vajon mitől? A Péter rágcsálta meg? Talán még látjuk a Péter fogainak a nyomát is. Alighanem akkoriban mindennapi használati tárgy lehetett. Persze, igen, keresztelői ajándék, de azért biztosan odakerült gyakran a gyerekek kezébe. Ma már nem így van. Csendesen ott áll a vitrinben.”³¹

³⁰ Interjú Jankó Tamással 2024. április 6-án, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

³¹ Interjú Jankó Tamással 2024. április 6-án, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

Az interjú során felmerült, hogy a családnak ma milyen a viszonya a keresztelői ajándékozás szokásához. A családban máig is tartják ezt a szokást, a gyermekek a keresztelőn ajándékot kapnak. Jankó Tamás elmondta, hogy a legifjabbak már nem ezüstpoharat vagy ezüstkelyhet kapnak. Megváltoztak a szokások, és ezzel párhuzamosan a pohár és a kehely szerepe is átalakult, inkább családi ereklyékké váltak.

„Az én gyermekeimnek már nem vettünk ezüst poharat vagy ezüst kelyhet. Ékszert viszont adtunk. Egy kicsi arany fülbevalót. Kicsi gyermek fülbevalót, egy bordó kövel. Önmagában a keresztelő. Az az igazi ajándék. Nem szokás már a kehely, a pohár. Megváltoztak a dolgok.”³²

KITEKINTÉS A KERESZTELŐI SZOKÁSOKRA

Az ezüst keresztelői ajándékok hagyománya és történelmi jelentősége a keresztény egyházban gyökerezik. A *Magyar Néprajz nyolc kötetben* című átfogó mű külön fejezetet szentel a keresztelői szokásoknak.³³ Általánosságban elmondható, hogy az 1600-as években Erdély több vallási közösséget foglalt magában, elsősorban katolikusok, lutheránusok, reformátusok, unitáriusok, továbbá ortodoxok is lakták.³⁴ A keresztelői szokások a felekezetek előírásait tükrözték. A kora újkorban gyakori csecsemőhalálozás miatt a keresztelőt a gyermek születése utáni néhány napon vagy héten belül megtartották a templomban, ahol a pap vagy a lelkész megáldotta a gyermeket. A keresztelő után a család és a rokonok, de gyakran az egész település ünnepelt, ételt, italt és ajándékokat osztottak meg egymással, így fogadva be az új jövevényt a közösségbe.

A 18. században a Habsburg Birodalom megpróbálta még inkább erősíteni a katolicizmust a térségben. A keresztelői szokások javarészt változatlanok maradtak, azonban néhány új, a katolikusoknál máig is jellemző elem ekkor terjedhetett el. Ezek a keresztelői ruha, a keresztelői kendő, amit az anyák varrtak a gyermek számára, és ezt hímezték bele: „Isten gyermeke lettem”. A „világ világossága” keresztelői gyertya, amely a megszentelt tűz jelképe volt, és amelyet a keresztszülők gyújtottak meg a templomban, illetve a keresztelői pohár, amely Krisztust jelképezi, mint „forrás”-t.³⁵

A 20. században Erdély területi hovatartozása többször is megváltozott, először Romániához, majd Magyarországhoz, később ismét Romániához csatolták.

³² Interjú Jankó Tamással 2024. április 6-án, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

³³ Dömötör 1983.

³⁴ Köpeczi 1986.

³⁵ Interjú Mihály Imre plébánossal 2023. november 14-én, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

A század során a keresztlői ünnepség egyre összetettebbé vált, a gyermek életében időben későbbre tolódott és egyre több szimbólumot tartalmazott.

2023-ban Zágomban készítettem interjúbeszélgetést a helyi katolikus pappal, aki a keresztlői szokásokról a következőket mesélte: „Korábban szokásban volt a keresztlői kenyér, amelyet a keresztyánok sütöttek a gyermeknek. Napjainkban a keresztlői szokások magukon hordozzák a modern kor jellegzetességeit. Az elmúlt hatvan-hetven év keresztlői ajándékozási szokásai közel azonosak maradtak, mégis az ajándékok jellege megváltozott. A keresztlői ajándékozás ma is élő hagyomány a katolikus felekezetekhez tartozók körében. Ma ezüst ajándék, pohár, ékszer vagy hasonlók nem jellemzőek, de pénz az utóbbi években gyakran adnak. Családonként eltérő, hogy ajándékokat készítenek vagy vesznek a hívek. A termékeket az iparosodással és a kereskedelmi viszonyokkal összhangban a 20. századtól egyre nagyobb mennyiségben gyárakban vagy üzemekben készítik és boltban vásárolják.”³⁶

Felemelő és esetenként megrendítő, ahogy szokásaink változnak vagy hagyománnyá szilárdulnak, a minket körülvevő tárgyak hozzánk alakulnak és új funkciókat betöltve hordozzák gondolatvilágunkat, miközben lenyomatait azoknak a történelmi és társadalmi változásoknak, melyek az emberi lélek és kultúránk sajátjai.

FORRÁSOK

Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár (Archivele Naționale ale României, Serviciul Județean Covasna) (SÁL)

Fond 65. Familia Janko din Zagon, 1691–1797.

Interjú Jankó Tamással 2024. április 6-án, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

Interjú Mihály Imre plébánossal 2023. november 14-én, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

HIVATKOZOTT IRODALOM

Ákosfalvi Szilágyi László 1938: *Székely primor családok*. Budapest.

Ballagi Aladár 1884: *Kecskeméti W. Péter ötvöskönyve*. Budapest.

Balogh Judit 2017: Székely primorok, székely nemesek, székelyföldi nemesek. *Acta Academiae Agriensis, Sectio Historiae* (44.) 157–167.

³⁶ Interjú Mihály Imre plébánossal 2023. november 14-én, készítette Jankó Fruzsina. (A szerző tulajdonában.)

- Barabás Samu (szerk.) 1934: *Székely oklevéltár 1219–1776*. Budapest.
- Coradeschi, Sergio 1994: *Az ezüst. Stílustörténeti kalauz az ókortól napjainkig*. Budapest.
- Cs. Bogáts Dénes 1941: Zágon 1690. évi feldúlása és következményei. *Erdélyi Múzeum* (46.) 311–334.
- Dömötör Tekla 1983: Az emberi élet fordulóihoz fűződő szokások. Születés, keresztelő. In: Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. Budapest, 123–145.
- Efimova, Sofya 2024: Electrodeposition of Copper-Silver Alloys from Aqueous Solutions: A Prospective Process for Miscellaneous Usages. In: Mejuto, C. Juan (ed.): *Compounds 4*. Basel, 453–478. <https://doi.org/10.3390/compounds4030028>
- Galbács Gábor 2012: *Röntgen-fluoreszcencia spektrometria*. Szeged.
- Görög Ferenc 1935: *A magyar nemzet története*. Budapest.
- Granasztói Péter 2002: Társadalmi presztízs és hierarchia. Tárolóbútor divat Kiskunhalason 1760 és 1790 között. *Korall* (3.) 10. 137–162.
- Gyárfás Tihamér 1912: *A brassai ötvösség története*. Brassó.
- Kampis Antal 1936: *Erdély iparművészetéről*. Budapest.
- Kisgyörgy Zoltán 2018: Zágon természetföldrajzi és földtani jellemzése. In: Csáki Árpád – Kinda István – Nagy Balázs – Tóth Szabolcs Barnabás (szerk.): *Székelyföld települései. Zágon*. Sepsiszentgyörgy, 9–19.
- Koczogh Ákos 1978: *Szép tárgyak dicsérete*. Budapest.
- Köpeczi Béla 1986: *Erdély története*. Budapest.
- Kőszeghy Elemér 1936: *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*. Budapest.
- Nagy Iván 1857: *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest.
- P. Szalay Emőke 2012: *Református egyházművészet*. Debrecen.
- P. Szalay Emőke 2019: „Az Írás ivóeszközeiről beszél...” II.: XVI–XVII. századi sima, cápás, gyapjas és talpas poharak a felvidéki, kárpátaljai, tiszáninneni és tiszántúli református egyházközségekben. Debrecen.
- Tüdős S. Kinga 2018: Zágon társadalma az Erdélyi Fejedelemség korában. In: Csáki Árpád – Kinda István – Nagy Balázs – Tóth Szabolcs Barnabás (szerk.): *Székelyföld települései. Zágon*. Sepsiszentgyörgy, 31–53.
- Záray Gyula (szerk.) 2016: *Az elemanalitika korszerű módszerei*. Budapest. <https://doi.org/10.1556/9789630598507>